

Pamćenje kao moral

Čorak, Željka

Source / Izvornik: **Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2004, 401 - 402**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:075274>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-20**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Pamćenje kao moral

Pamćenje je prenošenje kroz vrijeme, a stvar je u tome da iz suvremenosti ponestaje resurs vremena. Ako globalne tehnologije »obavijesti smjesta«, istočasna stizanja poruka na stotine kilometara udaljenosti poništavaju tu udaljenost, poništavaju i njezinu vremensku dimenziju. Kamo se povuklo vrijeme ako više ne boravi u prostoru? I čemu je prepušten prostor ako više nije spremnik vremena? I koji mehanizam može još održati na okupu taj koordinatni sustav koji je određivao dimenziju ljudskog postojanja?

Kad želim misliti dobro o vlastitoj zemlji i narodu, uvijek se nađem na temi nasljeđivanja. I uvijek kao amblem dostojnog ponašanja u srazu civilizacija i kultura, nastalom dolaskom toga moga naroda na ovo tlo, vidim mali tornjić Gospe od Zvonika na Dioklecijanovoj palači. Sve je sadržano u njemu. Svijest o veličini podloge, o nemogućnosti i nepotrebnosti konkuriranja, o mogućnosti vlastitoga iskaza pravim kreativnim uskličnikom: skromnim u dimenzijama, snažnim u kontrapunktalnom usmjerenju. Dolaskom na antičko tlo Hrvati su bili nagrađeni zbog spoznaje odnosa mjerila i zbog uloga u memoriju. Baština je univerzalna i velika. Vlastita mjera je specifična i mala. Memorija je ono što to dvoje vodi u vezu i čini da predromaničke hrvatske crkvice sačuvaju tehnike antičkih svodenja. Memorija presuđuje između svijesti i mjerā. I ne ide na štetu života. Nego ga prilagođuje i ugrađuje, potičući kreativne prijenose modelā kroz vrijeme. Memorija ne bi srušila tekst staroga pučkog Splita unutar Dioklecijanove palače. Ne bi brisala *međuodnos* koji je naša najjača strana. Ne bi stvarala novi historicizam, prikriveniji, ali dogmatičniji od onog devetnaestostoljetnog, jer više nije riječ o valorizaciji pojedinačnog mjesta općim oblicima — na čemu se temelji devetnaestostoljetni historicizam — nego na uspostavi idealiziranih maketa. Svakako će zahvati u Split, od poglavlja »Grgur Ninski na Peristilu« ili »kapelice na Peristilu« pa do danas, u mnogočemu ostati primjermi za povijest memoriju i još jednom potvrditi Split kao fokus naše duhovne i političke sudbine.

Ne preostaje vremena nego da iskoristim ovu značajnu zgradu kad nas je toliko na okupu, da pokažem nekoliko dijagnostičkih primjera stvarnog stanja hrvatske baštine. Žao mi je što je to minimalni dio mogućega. Dok mi raščlanjujemo iščezle svjetove i stvorene vrijednosti, nestaje nam tlo pod nogama. A da ne bih započela katastrofičarskim tonom, evo

nekoliko primjera pozitivne memorije ili evo što memorija može.

Ovo je krematorij na Mirogoju arhitekata Hržića, Krznarića, Mancea. Ovo je arhitektura Hermana Bolléa. Vlastitost i vrijednost prvoga evidentno uključuje pamćenje drugoga.

Ovo je malena crkva u Hrgovima Donjim, u Bosanskoj Posavini, arhitekta Zlatka Hanžeka. Ovo je krovna konstrukcija stare mrtvačnice na obližnjem groblju. Uz crkvu Ivana Prtenjaka na Boninovu u Dubrovniku, Hanžekovu arhitekturu ubrajam u odlične primjere kreativnog pamćenja. Moram, doduše, dodati da iza ove realizacije stoji precizna i sugestivna franjevačka narudžba.

Ovo je, za mene, najkvalitetniji hrvatski urbanizam druge polovice dvadesetog stoljeća: Kačićev trg u Makarskoj arhitektice Olge Pavlinović. Izričit u modernizmu svojih rezova i smjerova, pokazuje vrhunac senzibilne memorije kad se očita, recimo, na matrici Vojnova Sela na otoku Šipanu.

Ima, dakle, do dana današnjeg, primjera šanse memorije. Oni su, moram reći, pravilo iznimke jer stvarnost, u biti, izgleda ovako.

Ovo je primjer specifične male mjere koju smo imali i izgubili u korist planetarne redundancije. Valpovo, izgubljeno mirnodopskim sredstvima u ratu, predstavlja primjer tranzicijskog moralnog sindroma kad ideal Internacionale (»prošlost svu zbrisimo za svagda«) doživljava svoju kapitalističku realizaciju.

Ovo je hrvatski doprinos arhitekturi Bosne i Hercegovine: crkva Antuna Karavanića u Kiseljaku. Ovo su detalji iz crkve u Kraljevoj Sutjesci, koji su Karavanićevoj memoriji mogli biti poticaj.

Ovo je niz najnovijih zahvata u donedavna jedan od najvrednijih spomeničkih teritorija Hrvatske, otok Šipan. Ovako je izgledala renesansna brodogradilišna uvala Skočibuha, naselje Suđurađ, a ovako izgleda danas. Tu, dakako, počinje razgovor o takozvanom razvoju i napretku. Za mene počinje razgovor o konsistentnom planiranju. Sve se može učiniti dobro i loše, a ovo što se događa na Šipanu jest najlošija varijanta. Jer je očito bez cjelovitog plana, jer ne nailazi na precizne stavove i postupke službe zaštite, pa niti naše struke u cjelini. Jer dopušta uništenje strukture teritorija, autentičnosti spomenika, mjerila zatečenog građevnog tkiva, tipologi-

je građevina, karaktera komunikacija, o dekorativnim stilskim detaljima da ne govorimo — a ni o mnogo čemu drugome. Sindrom tranzicijskog morala uključuje i strah od gubitka radnog mjesta. Uz ostalo, naša je struka izvrnuta takvoj ucjeni. Nije teško razumjeti nedostatak hrabrosti i spremnost na kompromis i konformizam. Ali je teško kad se to uspostavi kao obzor i kad pristanak na zaborav postane kôd ponašanja. Cesta koja se upravo ovako gradi sigurno nije šumski put, nego infrastruktura tko zna kakve, nikom najavljene građevne budućnosti. Nakaradni objekt s historijatom Mrduše Donje, podignut neposredno preko puta još jedva stojećeg ljetnikovca Lodovica Beccadellija — jednog od kapitalnih mjesta hrvatske participacije u kulturi svijeta — sigurno nije uljara za nepostojeće masline. Investitor je bio zaveden, strojevi se već prodaju. Nego je to infrastrukturni zametak jedne nove zamisli na preplodnom spomeničkom polju izgubljene funkcije. Romanički samostan na Šipanu nije se, međutim, srušio zato jer se morao srušiti, nego zato jer, barem u ime ratnih šteta, nije poduprt makar kojom gredom, što bi mu bilo produžilo život možda do spasa. Renesansna vizura na zidine Škočibuhe, među najljepšima u Hrvatskoj, mirno se remeti zakrivljanjem baze zidova, optičkim mijenjanjem njihove visine, a da na to nema reakcije. Kao što je nije bilo niti na uništenje mitskog lokaliteta Renatovo od strane istih počinitelja. Napuštam, jedva ga dotaknuvši, uzorak velike gorčine, i dotičem se samo još jednog bliskog primjera. Tu preko puta. Kod Sveučilišne knjižnice. Ovi dijapozitivi prikazuju donkihotovski napor profesora Ivančevića i grupe građana oko njega da se zaustavi devastacija tog spomeničkog mjesta i postavljanje apsurdnog Marulićeva kipa. Prividno se promijenila garnitura koja ga je postavila. Ali se prostor nije vratio u prvobitno stanje. Jednom, primjerno i zapamtivo. I namijenjeno mladim generacijama. Onako kao što je pamćenju namijenjeno da je profesor Prelog bio dao ostavku kao šef konzervatorske službe kad se nije mogao izboriti za zaštitu ugroženog područja Krke.

Sve što mi međusobno sebi govorimo jedan je meta-svijet. On djelomično služi valorizaciji, pa i zaštiti postojećega; djelomično priprema nove vrijednosti; djelomično pristaje, da se rilkeovski izrazim, na »sklanjanje vidljivog u nevidljivo«. Sa svim fusnotama i sa svim ispunjavanjima bijelih mrlja, sa svim radostima interpretacija, povijest umjetnosti danas ne ispunja svoju svrhu. Ona se gotovo pretvara u ruka-vac virtualne stvarnosti. Premalo prisutna u javnom krojenju života, premalo se očitujući o kritičnome, zaboravljajući na vlastitu bivšu smionost, ona se približava opasnom području moralnog deficita. Pamćenje je jedina kopča koja može održati jedinstvo prostora i vremena. Odustajanje od pamćenja jest moralni prijestup. Jer povijest umjetnosti ne postoji više zato da svijet tumači, nego da ga mijenja: ne postoji više zato da svijet tumači, nego da ga spašava.

Summary

Željka Čorak

Memory as Morality

Art historians are inheritors by profession. The profession of art historians is inheriting. In the circumstances of the destruction of the tangibles, of globalisation of characteristics and qualities, that is, of cancelling the differences, of relativizing the relations of space and time, of virtualizing the existence, inheriting is the central problem of the contemporary world. This is not only the problem of survival of everything that belongs to the minorities (cultures, languages, various orientations), but also a problem of keeping any heritage, any relation between the text and the context, any logic besides tautology. The obligation of art history to its own material, and art historians' obligation to their own profession and professional biographies, therefore is greater than ever. In addition, the best foundation on which Croatian heritage was defined and identified with, were the very accomplishments on the field of inheritance (understood as a creative honouring). The creative honouring today must be expressed as a creative honesty, modelled according to the last, significant resignation of professor Prelog, followed by his resignation theory of reserves (as well as Gamulin's theory of facsimiles), and a prolonged phase of the following generations' passivity, when »our beautiful homeland« lost its adjective. Therefore, art history reveals itself as a model discipline of ethical judgement, and memory becomes an ethical imperative, i. e. morality.